

Ceràmiques romanes de parets fines de l'època augustal a *Pollentia* (Alcúdia, Mallorca)*

MARIA MAGDALENA ESTARELLAS ORDINES
FRANCESCA TORRES ORELL

INTRODUCCIÓ

Les excavacions a la ciutat romana de *Pollentia* han proporcionat una quantitat considerable de ceràmiques romanes de parets fines. Una part fou estudiada per Mercedes Vegas en la seva monografia sobre la ceràmica comuna romana (Vegas, 1973), però malgrat això la majoria quedà inèdita.

En aquest treball analitzarem peces procedents de l'excavació realitzada el 1949 per l'equip del Museu Arqueològic de Barcelona a fi de delimitar la cara exterior de la murada que envoltava a la ciutat. Desgraciadament, es perderen els diaris d'excavació i no contam amb seqüències estratigràfiques que puguin proporcionar cronologies al material i a la murada propiament dita (Tarradell, Arribas, Rosselló, 1978). Les úniques referències sobre els detalls consisteixen en sengles estudis sobre les troballes monetàries (Mateu Llopis, 1953) i la *terra sigillata* (Comfort, 1961), completats per aportacions posteriors sobre els mateixos temes (Mattingly, 1983 i Ettliger, 1983, respectivament).

Per la nostra part només analitzarem una selecció de peces de parets fines, molt significatives, datades de l'època d'August. L'elecció ha recaigut en aquest període per marcar l'inici de l'auge que es donà en les ciutats romanes d'Occident. També a *Pollentia* es reflecteix aquesta prosperitat a través dels indicis del desenvolupament urbanístic i de la diversitat de materials descoberts, ja que les excavacions han demostrat que es realitzaren ampliacions i millores als edificis de l'època republicana, a

---

* El conjunt de ceràmiques de parets fines del jaciment és objecte de la memòria de llicenciatura d'una de les autores.

la vegada que la majoria de troballes, tant d'estàtues com de mosaïcs i ceràmiques, pertanyen al període d'August.

L'estat de conservació de les ceràmiques estudiades és molt fragmentari, encara que també contem amb qualcuna peça de perfil complet. En general, les formes analitzades són ja conegudes a *Pollentia* (Vegas, 1973; Arribas, Tarradell, Woods, 1973; Id. 1978; Mayet, 1975; Arribas *et alii*, 1983; López Mullor, 1989), ens referim als tipus Mayet IIIa, IIIB, VI, XI, XXIV, XXXII, XXXIII, XXV i López Mullor. LIV.

ESTUDI DE LES FORMES

Forma: Mayet III

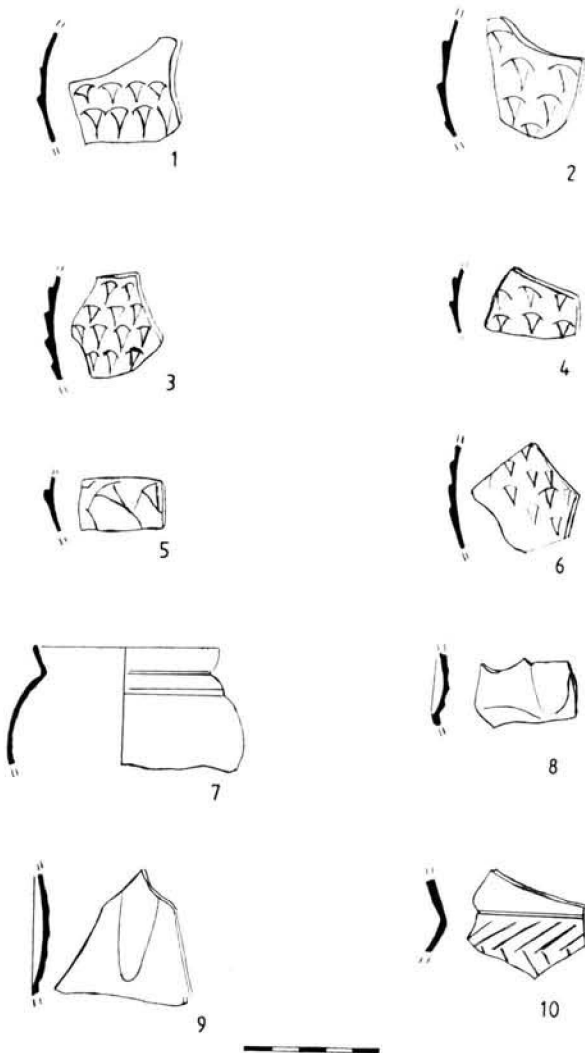
És una de les més antigues, que persisteix en l'època augustal. Mayet en situa la producció exclusivament en el segle I a.C., en canvi López Mullor (1989: 104) hi fa veure la difusió durant el principat d'August, el mateix que Vegas i Marabini. La majoria dels nostres fragments pertanyen al subtipus Mayet IIIa (làm I, núm. 1 al 6), és a dir decorats amb espines, segons la textura i la bona qualitat de la pasta pareixen esser de procedència itàlica. En destaca un fragment de boca i carena (làm. I, núm. 7), el qual classificam dins els subtipus Mayet III B atès el perfil baix i panxut (Mayet, 1975: 30; fig. 37-44). López Mullor presenta també unes peces amb un perfil paregut al nostre vas, una d'elles decorada a rodeta (López Mullor, 1989: 115, fig. 1 i 3). Per la seva part, Ricci inclou el vas decorat amb rodeta a la forma 1/49 (Ricci, 1985: 255), i un altre sense decoració però amb la boca una mica més desenvolupada a la 1/101 (Ibid: 264). Tots els autors que tracten aquesta forma, coincideixen a donar-li un origen ebusità o de la Península Ibèrica (Fernández, Granados, 1986: 52; López Mullor, 1989: 109; Mayet, 1975: 120-130; Ricci, 1985: 255), però admeten que en un principi devia esser produïda a Itàlia (Mayet, 1975: 130; López Mullor, 1989: 109; Ricci, 1985: 264-265; Fernández, Granados, 1986: 52). Per la seva pasta sembla que la nostra peça es podria incloure dins aquest darrer grup.

Aquesta forma és freqüent a Mallorca i en tenim constància a Sa Carrotja de Ses Salines (Manera, 1974; Orfila, 1988; López Mullor, 1989), Es Coto de la Colònia de Sant Jordi (Orfila, 1988); la nau republicana de la Colònia de Sant Jordi (Cerdà 1980; Orfila, 1988; López Mullor, 1989), la Cova Monja de Biniali (Colominas, 1915-20; Orfila, 1988; López Mullor, 1989), Ses Pletes Obertes de So N'Hereu a Lluçmajor (Font, 1978; Orfila, 1988), Son Taxaquet a Lluçmajor (Enseñat, 1981; Orfila, 1988; López Mullor, 1989), Ca's Santamarier de So N'Oms a Palma (Rosselló, Guerrero 1983; Orfila, 1988), i a *Pollentia* (Vegas, 1963; Id. 1973; Arribas *et alii*, 1973; Bailey, 1975).

Forma: Mayet VI

Contam amb dos fragments d'aquesta espècie de gobelet. El primer (làm. I, núm. 8) no presenta dubtes. En canvi, el segon (làm. I, núm. 9) és difícil d'establir si pertany a la forma Mayet VI o a la VII. Ens inclinam per la VI, ja que la depressió és molt allargada. Segons López Mullor (1989: 122), només s'ha trobat a Balears i la procedència és itàlica. Els exemplars que presenta Ricci també són de les illes Balears, però no en parla del lloc de producció (Ricci, 1985: 262).

LAMINA I

A Mallorca s'han trobat a Es Coto de la Colònia de Sant Jordi (Orfila, 1988); a Sa Carrotja de Ses Salines (Orfila, 1988); en el nivell I de l'ancoratge nord de Na Guardis en la Colònia de Sant Jordi (Guerrero, 1982) i també apareix en fons de museus procedents de zones no especificades de l'illa (López Mullor, 1989).

Forma Mayet XI B

Està representada per un fragment decorat (làm. I, núm. 10) i, segons el tipus de pasta, deu esser de procedència ebusitana. La decoració indica aquest mateix origen, ja que en la producció ebusitana és freqüent trobar motius decorats amb trams incisos formant angles col·locats en files i en direcció perpendicular a l'eix del vas (Mayet, 1975:159-162; López Mullor, 1975; Fernández, Granados, 1986: fig. 1,3; López Mullor, 1989:130; Ricci, 1985:315). Nosaltres només contem amb un fragment ebusità. Dins el tipus XI Mayet (1975: 48) destingueix dues variants, A i B. Atès el perfil, creim que el nostre petit fragment pot catalogar-se dins la variant XI B.

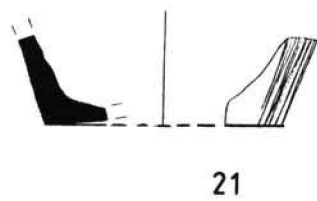
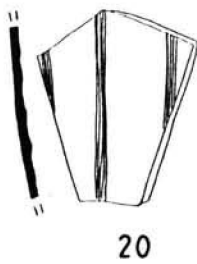
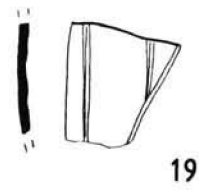
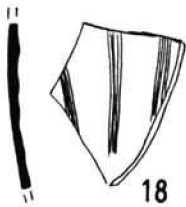
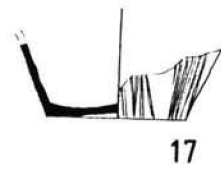
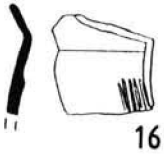
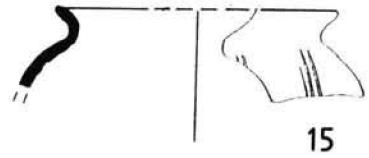
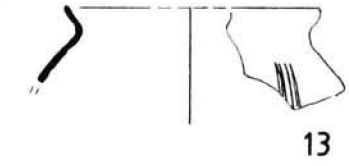
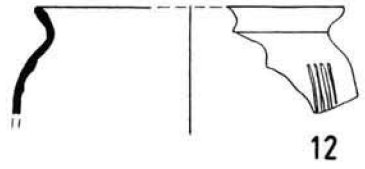
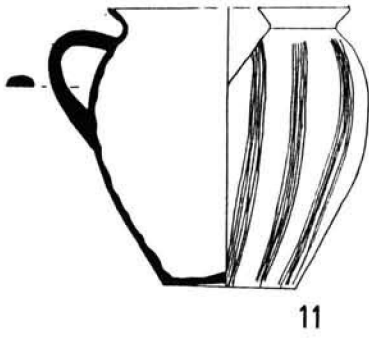
La forma XI s'ha pogut localitzar a la Cova Monja de Biniali (Colominas, 1915-20; Orfila, 1988; López Mullor, 1989); la necròpoli de Sa Carrotja de Ses Salines (Manera, 1974; Orfila, 1988; López Mullor, 1989) i a Lluçmajor en Son Taxaquet (Enseñat, 1981; Orfila, 1988; López Mullor, 1989).

Forma Mayet XXIV

És una de les més nombroses, no tan sols dins el lot que estudiem sinó també a totes les Balears. La decoració més característica és la de pinta (grups de línies paral·les incises). En primer lloc tenim un vas gairebé complet (làm. II, núm. 11), en què la pasta vermellosa i ben decantada, juntament amb la finura de les parets i la nansa arrodonida, indiquen clarament una procedència itàlica. A més, n'hi han cinc fragments de boca i un de base (làm. II, nús. 12-17), així com quaranta-dos fragments informes amb decoració de pinta, dels quals n'ofereim tres (làm. II nús. 18-20). Hem exclòs d'aquesta relació el fragment de base (làm. II, núm. 21), ja que l'aspecte tosc, amb la pasta molt gruixuda i les línies del torn molt marcades, assenyala una procedència clarament lligur (López Mullor, 1989:149).

Aquesta forma amb la decoració de pinta pertany al subtipus de López Mullor XXIV, 4, que en realitat és el més corrent (López Mullor, 1989:148). S'ha trobat també a la necròpoli de Sa Carrotja de Ses Salines (Manera, 1974; Orfila, 1988; López Mullor, 1989), Es Coto de la Colònia de Sant Jordi (Orfila, 1988), Son Taxaquet de Lluçmajor (Enseñat, 1981; Orfila, 1988; López Mullor, 1989), *Pollentia* (Vegas, 1963; Id, 1974; López Mullor, 1989) i en tombes de l'ager *pollentinus* (Arribas, Llabrés, 1983; Orfila, 1988; López Mullor, 1989). Obviament existeixen altres tipus de decoració, però no apareixen en el nostre lot.

LAMINA II

Forma Mayet XXXII

És un tipus molt abundant a Mallorca. Això ha donat peu a hipotetitzar sobre un possible paper de *Pollentia* com a lloc redistribuïdor d'aquesta forma itàlica (làm. III, núm. 22-26), així com sobre l'existència d'imitacions locals (làm. III, núms. 27-29) (López Mullor, 1989: 158). Creim oportú d'incloure aquesta forma a la relació de parets fines de l'època d'August degut a que López Mullor considera que la producció podria començar a principis del segle I d.C., encara que la màxima expansió la trobaríem durant els principats de Tiberi i Claudi (Ibid: 157-158).

La seva presència a l'illa es documenta a Sa Carrotja de Ses Salines (Mayet, 1973; Orfila, 1988; López Mullor, 1989), Sa Posada de Carrossa a Artà (Mas, 1989; López Mullor, 1989), Son Taixaquet a Lluçmajor (Ensenat, 1981; López Mullor, 1989), *Pollentia* (Vegas, 1963; 1973; López Mullor, 1989), a la necròpoli de Ca'n Fanals de *Pollentia* (Almagro, Amorós 1953-54; Orfila, 1988; López Mullor, 1989) i a tombes de l'*ager pollentinus* (Mayet, 1975; Arribas, Llabrés, 1983; Orfila, 1988; López Mullor, 1989). També es troba als fons museístics procedents de Mallorca en els quals no es determina la procedència de les peces (López Mullor, 1989).

Forma Mayet XXXIII

És una de les més característiques de l'època d'August, fins al punt que Vegas (1973:66-67) la definí com a bol augustal. La seva presència en el nostre lot és considerable i per la pasta pareix de procedència itàlica (làm. IV, núm. 30-34)

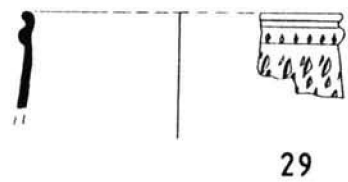
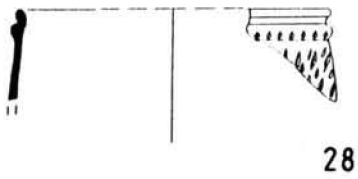
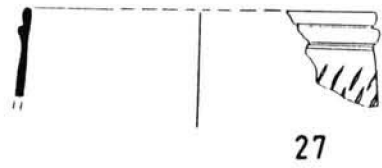
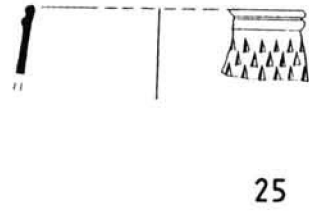
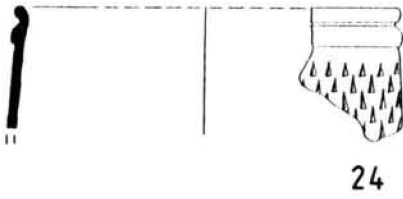
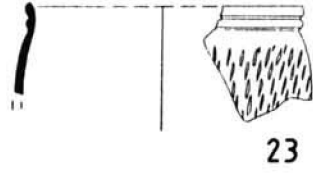
Aquesta forma també s'ha trobat a Son Taixaquet de Lluçmajor (Ensenat, 1981; López Mullor, 1989), Sa Carrotja de Ses Salines (Colominas, 1915-20; Manera, 1974; Orfila, 1988; López Mullor, 1989), la Cova Monja (Ensenat, 1981; Orfila, 1988); *Pollentia* (Vegas, 1963; 1973; Arribas *et alii*, 1973; López Mullor, 1989) i a la necròpoli de Ca'n Fanals de *Pollentia* (Almagro, Amorós, 1953-54; Orfila, 1988; López Mullor, 1989).

Forma Mayet XXXV

En el principat d'August aparegué l'engalba a les ceràmiques de parets fines, la qual cosa va proporcionar un millor acabament a les peces. Aquest fet, encara que de forma molt general, resulta indicatiu per a la datació dels materials. Dins la forma XXXV apareixen vasos amb engalba i sense, evidentment els qui no la tenen son més antics. La major part dels estudiats (làm. V, núms. 36-39) pertanyen a la primera classe, només un vas (làm. V, núm. 36) presenta restes d'engalba metalitzada. La forma XXXV fou substituïda per la Mayet/López Mullor XXXVII, 1, de procedència bética, que sorgí cap el 25/30 d.C. i es va imposar majoritàriament durant el principat de Claudi (López Mullor, 1989:167).

A Mallorca es documenta la seva presència a Sa Carrotja de Ses Salines (Orfila, 1988; López Mullor, 1989), al poble de Ses Salines (Orfila,

LAMINA III

1988), Son Vaquer de'n Ribera de Manacor (López Mullor, 1989), Son Taixaquet de Lluçmajor (Enseñat, 1981; Orfila, 1988; López Mullor, 1989), la Cova Monja de Biniali (López Mullor, 1989) i a col·leccions museístiques procedents de l'illa (Ibid).

Forma López Mullor LIV

Aquesta forma no pertany a la tipologia de Mayet, sinó que és un tipus nou que presenta López Mullor. Aquest autor entronca l'inici amb les produccions ibèriques catalanes (lâm. VI, núms. 40-44) i la considera com a la més arrelada dins la tradició local. En acabat li dóna una datació que va des de final del segle I a.C. fins al principat de Tiberi, i arriba inclús fins a l'època de Claudi (López Mullor, 1989: 210-211). Només es coneixien les produccions catalanes i no es tenia notícies de la seva presència a Mallorca.

CONCLUSIONS

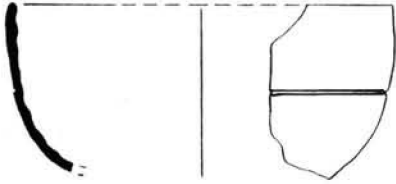
Els materials estudiats en aquest treball estan inclosos dins un lot més gran amb una àmplia diversitat de formes, cronologies i procedències. No obstant això, les parets fines de l'època d'August presenten una considerable homogenitat quant a l'origen, que és majoritàriament itàlic. Aquest fet no es dóna només a *Pollentia*, sinó que és propi de tot el món romà d'aquells moments, en què els centres itàlics controlaven i dominaven el mercat. A *Pollentia* l'origen itàlic es veu també en altres materials mobles, com son la *terra sigillata* (Comfort, 1961; Ettliger, 1983) i les escultures (Prevosti, Rafel, 1983).

Però les produccions itàliques no són les úniques, ja que contam amb materials d'altres centres productors que es caracteritzen per la proximitat geogràfica amb Mallorca. Ens referim a les produccions ebusitanes i a les produccions ibèriques catalanes. Les primeres tenen l'antecedent en les nombroses troballes de material ebusità a l'illa. En el nostre cas són representades per un fragment de la forma Mayet XI B.

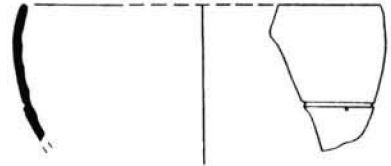
Pel que fa a les produccions catalanes, destacam la presència de la forma LIV de López Mullor, que fins ara només s'havia trobat a jaciments de Catalunya. Una de les seves principals característiques és la clara relació amb la ceràmica grisa ibèrica epigonal (López Mullor, 1989: 21), la qual cosa l'identifica amb d'altres produccions contemporànies manufacturades a l'àrea de la Catalunya actual. De la forma LIV contam amb cinc fragments, els quals pertanyen a diferents vasos, ja que la decoració i la pasta presenten petites variacions. Aquest fet n'indicaria una certa incidència a l'illa i confirmaria l'existència d'una relació comercial entre la costa catalana i Mallorca. La teoria es confirma, a més, per la presència de ceràmica ibèrica a diferents indrets de l'illa, com, per exemple, el Turó de Ses Beies de Calvià (Camps, Vallespir, 1971; Id, 1974; id, 1976; Gue-

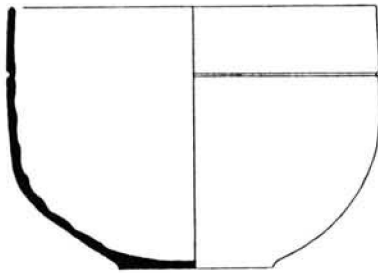
LAMINA IV

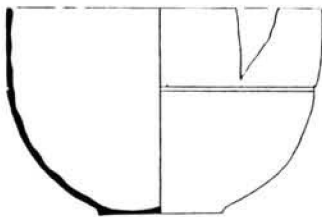
30

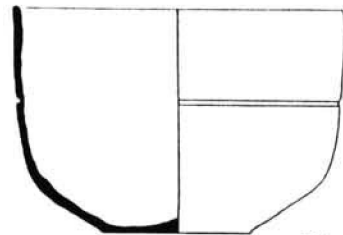
31

32

33

34

rrero, 1982) i també a la pròpia *Pollentia*. (Arribas, Tarradell, Woods, 1978).

A part de les esmentades produccions no itàliques, hem de fer referència a la teoria de la possible existència d'una producció local de la forma Mayet XXXII (làm. III, núms. 27-29), esmentada per Mayet (1980:21) i per López Mullor (1989: 157-158). El darrer autor, davant de la gran abundància d'aquesta forma a Mallorca, es planteja la possibilitat que la ciutat de *Pollentia* actuàs com a centre redistribuïdor de la forma itàlica i, a la vegada, aquesta abundància donàs com a fruit l'existència d'unes imitacions locals. En el nostre material les imitacions de la forma Mayet XXXII estàn representades per tres peces (làm. III, núms. 27-29) amb pasta de baixa qualitat i una decoració de rodeta poc acurada, però aquests elements no són indicatius d'un lloc de producció.

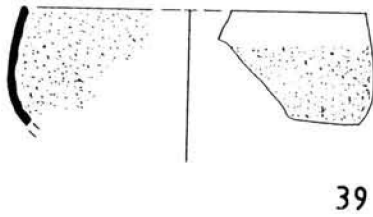
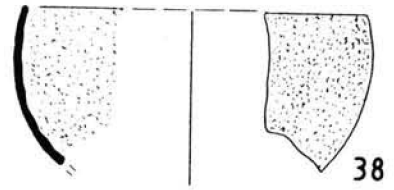
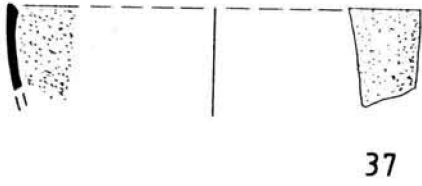
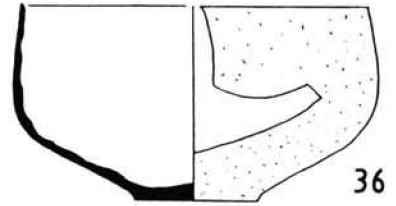
La gran quantitat de la dita forma a Mallorca no queda reflectida en el nostre lot, ja que la superen en nombre, les formes Mayet XXIV i XXXIII, ambdues itàliques.

INVENTARI

Làmina I

1. SP 833. Gruix: 2,5 mm; pasta color vermellós clar; sense engalba; decoració d'espines. forma Mayet IIIa.
2. SP 430. Gruix: 2,5 mm; pasta color gris vermellós; sense engalba; decoració d'espines. Forma Mayet IIIa.
3. SP 878. Gruix: 2,5 mm; pasta color gris marró; sense engalba; decoració d'espines. Forma Mayet IIIa.
4. SP 836. Gruix: 3 mm; pasta color gris; sense engalba; decoració d'espines. Forma Mayet IIIa.
5. SP 831. Gruix: 2,5 mm; pasta color arena; sense engalba; decoració d'espines. Forma Mayet IIIa.
6. SP 424. Gruix: 3 mm; pasta vermellova; sense engalba; decoració d'espines. Forma Mayet IIIa.
7. SP 9. Ø boca: 75 mm; gruix: 2,5 mm; pasta vermellova, fina; sense engalba. forma Mayet III B.
8. SP 117. Gruix: 2,5 mm; pasta color gris vermellós exterior i vermellós a l'interior; sense engalba; decoració de depresions. Forma Mayet VI.
9. SP 231. Gruix 2,5 mm; pasta vermellova; sense engalba; decoració de depresions. Forma Mayet VI.
10. SP 1032. Gruix: 2,7 mm; pasta color gris amb abundants partícules platejades; sense engalba. Decoració d'incisions formant un dibuix geomètric. Forma Mayet XI.

LAMINA V

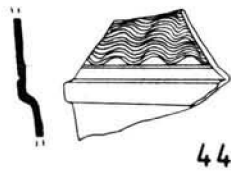
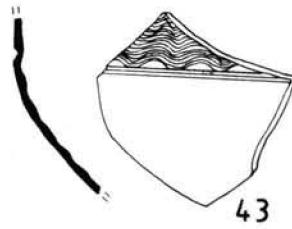
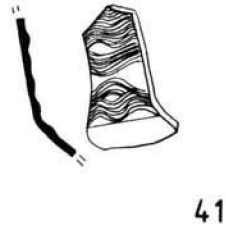
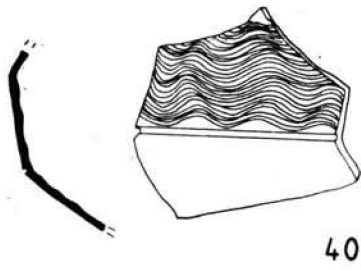
Làmina II

11. SP 3. Ø boca: 70 mm; Ø base: 39 mm; altura: 81 mm; gruix: 1,2 mm; pasta vermellova i ben decantada; sense engalva; decoració de pinta. Forma Mayet XXIV.
12. SP 743. Ø boca: 75 mm; gruix: 2,5 mm; pasta grisa tirant a terrosa, sense engalva; decoració de grups de línies verticals incises. Forma Mayet XXIV.
13. SP 751. Ø boca: 80 mm; gruix: 3,5 mm; pasta vermellova, sense engalva; decoració de grups de línies verticals incises. Forma Mayet XXIV.
14. SP 752. Ø boca: 90 mm; gruix: 3 mm; pasta vermellova i una mica grisosa a l'exterior, sense engalva; decoració de grups de línies verticals incises. Forma Mayet XXIV.
15. SP 575. Ø boca: 80 mm; gruix: 3 mm; pasta vermellova, sense engalva; decoració de grups de línies verticals incises. Forma Mayet XXIV.
16. SP 444. Ø boca: 80 mm; gruix: 3 mm; pasta vermellova, sense engalva; decoració de grups de línies verticals incises. Forma Mayet XXIV.
17. SP 782. Ø base: 40 mm; gruix: 2,5 mm; pasta fina i vermellova; sense engalva; decoració de grups de línies verticals incises. Forma Mayet XXIV.
18. SP 851. Gruix: 3 mm; pasta vermellova; sense engalva; decoració de grups de línies verticals incises. Forma Mayet XXIV.
19. SP 459. Gruix: 2,5 mm; pasta vermellova a l'interior i la part inferior de l'exterior, reste grisós; sense engalva; decoració de grups de línies verticals incises. Forma Mayet XXIV.
20. SP 120. Gruix: 3 mm; pasta ataronjada; sense engalva; decoració de grups de línies verticals incises. Forma Mayet XXIV.
21. SP 1007. Ø base: 60 mm; gruix 5 mm; pasta grisosa i de manufactura barroera; sense engalva; decoració de grups de línies verticals incises. Forma Mayet XXIV.

Làmina III

22. SP 572. Gruix: 2 mm; pasta vermellova, fina, dura i ben decantada, amb restes d'engalva vermellova amb lluentor metàl·lic; decoració de fulles d'aigua a la barbotina. Forma Mayet XXXII.
23. SP 1049. Ø boca: 80 mm; gruix: 2 mm; pasta ataronjada, amb engalva; decoració de rodeta de pas senzill. Forma Mayet XXXII.
24. SP 574. Ø boca: 110 mm; gruix: 3 mm; pasta vermellova, amb engalva; decoració a rodeta de pas senzill triangular. Form Mayet XXXII.
25. SP 931. Ø boca: 80 mm; gruix: 2 mm; pasta vermellova, amb engalva metalitzada; decoració a rodeta. Forma Mayet XXXII.
26. SP 533. Ø boca: 130 mm; gruix: 3 mm; pasta vermellova, amb engalva; decoració a rodeta senzilla. Forma Mayet XXXII.

AMINA VI

- 27 SP 1050. Ø boca: 100 mm; gruix: 2,2 mm; pasta ocre vermellova, blana y poc compactada, amb restes d'engalba taronja; decoració a rodeta senzilla. Forma Mayet XXXII.
28. SP 1052. Ø boca: 100 mm; gruix: 2,5 mm; pasta arena, blana i poc compactada, amb engalba taronja; decoració a rodeta senzilla. Forma Mayet XXXII.
29. 1051. Ø boca: 100 mm; gruix: 2,5 mm; pasta arena, blana i poc compactada, amb engalba taronja; decoració a rodeta senzilla. Forma Mayet XXXII. Els fragments 28 i 29 són probablement del mateix vas.

Làmina IV

30. SP 338. Ø boca: 100 mm; gruix: 3 mm; pasta vermellova a la part superior i grisa a l'inferior i interior, sense engalba; decoració: línia incisa a 2,5 cm. de la boca. Forma Mayet XXXIII.
31. SP 339. Ø boca: 100 mm; gruix: 2,5 mm; pasta vermellova, fina i ben decantada, sense engalba; decoració: línia incisa a 3 cm de la boca. Forma Mayet XXXIII.
32. SP 1611. Ø boca: 105 mm; ø base: 44 mm; altura: 75 mm; gruix: 2 mm; pasta vermellova a l'interior i al terç inferior, sense engalba; decoració: incisió longitudinal. Forma Mayet XXXIII.
33. SP 6. Ø boca: 90 mm; ø base: 31 mm; altura: 59 mm; gruix: 2 mm; pasta vermellova, sense engalba; decoració: incisió longitudinal. Forma Mayet XXXIII.
34. SP 1613. Ø boca: 96 mm; ø base: 44 mm; altura: 61 mm; gruix: 2 mm; pasta marró vermellova, sense engalba; decoració: incisió longitudinal. Forma Mayet XXXIII.

Làmina V

35. SP 345. Ø boca: 92 mm; gruix: 2 mm; pasta vermellova, fina, no molt dura i ben decantada, amb engalba vermellova metalizada; decoració: arena exterior exceptuant franja davall de la boca. Forma Mayet/López Mullor XXXV1a.
36. SP 565. Ø boca: 100 mm; ø base: 35 mm; altura: 55 mm; gruix: 2,5 mm; pasta vermellova i tova, sense engalba; decoració: arena exterior fins a la boca. Forma Mayet/López Mullor XXXV 1b,
37. SP 727. Ø boca: 110 mm; gruix: 3 mm; pasta vermellova, ben compactada i sense desgrediant; sense engalba; decoració: arena interior i exterior fins a la boca. Forma Mayet/López. Mullor XXXV 1d.
38. SP 1016. Ø boca: 120 mm; gruix: 3 mm; pasta grisa / fosca exterior i més vermellova a l'interior, amb molt de desgrediant, gruixuda i poc compacta; sense engalba; decoració: arena exterior i interior fins a la boca. Forma Mayet / López Mullor XXXV 1d.
39. SP 1604, Ø boca: 90 mm; gruix 2 mm; pasta vermellova i amb buits degut a una coccio dolenta, amb restes d'engalba metalizada;

- decoració: arena interior i exterior, exceptuant franja externa davall de la boca. Forma Mayet / López Mullor XXXV 1d.
40. SP 821. Gruix: 2,7 mm; pasta gris/clar; sense engalba; decoració: incisió a la carena i d'ondulacions. Forma López Mullor LIV.
41. SP 1034. Gruix: 2,5 mm; pasta dura de color gris fosc; sense engalba; decoració d'ondulacions. Forma López Mullor LIV.
42. SP 823. Gruix: 2,5 mm; pasta dura de color gris fosc; sense engalba; decoració: incisió a la carena i d'ondulacions. Forma López Mullor LIV.
43. SP 1036. Gruix: 3 mm; pasta gris fosc, fina i ben decantada; sense engalba; decoració: incisió a la carena i d'ondulacions. Forma López Mullor LIV.
44. SP 136. Gruix: 2,7 mm; pasta gris fosc, fina i ben decantada; sense engalba; decoració: motllura de mig centímetre acompanyada d'una incisió, a continuació s'observa una altra petita motllura, damunt d'elles comença la decoració d'ondulacions. Forma López Mullor LIV.

BIBLIOGRAFIA

- Almagro, M. i Amorós, L.R. 1953-54: "Excavaciones en la necrópolis romana de Ca'n Fanals de Pollentia (Alcudia, Mallorca)" en *Ampurias*, (Barcelona) XIV-XV: 237-277.
- Arribas, A. 1974: "Pollentia. Prehistoria y Arqueología de las islas Baleares" *VI Symposium de Prehistoria Peninsular* Barcelona: 359-373.
- Arribas, A. et alii. 1983: *Pollentia 3. Estudio de los materiales, I. Sa Portella, Excavaciones 1957-1963*. Palma de Mallorca.
- Arribas, A. i Llabrés, J. 1983: "Una necrópolis romana del Ager Pollentinus". *Pollentia 3. Estudio de los materiales, I. Sa Portella, Excavaciones 1957-1963*. Palma de Mallorca: 303-365.
- Arribas, A.; Tarradell, M. i Woods, D. 1973: *Pollentia I. Excavaciones en Sa Portella. Alcudia (Mallorca)*. Excavaciones Arqueológicas en España, 75. Madrid.
- 1978: *Pollentia II. Excavaciones en Sa Portella. Alcudia. (Mallorca)*. Excavaciones Arqueológicas en España, 98. Madrid.
- Camps, J. i Vallespir, A. 1973: "Cerámicas pintadas en Mallorca" *XII Congreso Nacional de Arqueología* Zaragoza: 283-295.
- 1974: "La estación de Es Turó de Ses Beies" *VI Symposium de Prehistoria Peninsular* Barcelona: 101 i ss.
- 1976: "Excavación de Es Turó de Ses Beies" *Noticuario Arqueológico Hispánico, Prehistoria 5* (Madrid): 401-404.
- Cerdà, D. 1980: *La nave romano-republicana de la Colònia de Sant Jordi, Ses Salines, Mallorca*. Monografías del Museo de Mallorca, 6. Palma.

- Colominas, J. 1915-20: "Estudis d'Arqueologia romana a les Balears. Habitació romana des Antigors a les Salines de Santanyi". *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona, VI: 276-278.
- Comfort, H. 1961: "Roman ceramics in Spain: an exploratory visit". *Archivo Español de Arqueología*, Madrid, 34, núm. 103-104.: 3-17.
- Enseñat, C. 1981: *Las cuevas sepulcrales mallorquinas de la Edad del Hierro*, Excavaciones Arqueológicas en España, 118. Madrid.
- Ettlinger, E. 1983: "The Terra Sigillata of the Excavation at Sa Portella, Alcudia, Mallorca". *Pollentia 3. Estudio de los materiales, I. Sa Portella, Excavaciones 1957-1963*. Palma de Mallorca, 49-163.
- Fernández, J. i Granados, J. 1986: "Producción de paredes finas en Ebusus" *Actes du Congrès de Toulouse. Société Française d'Étude de la Céramique Antique en Gaule*: 51-56.
- Font Obrador, B. 1978: "Mallorca protohistórica". *Historia de Mallorca I*. Palma de Mallorca: 353-416.
- Guerrero, V. 1982: *Los núcleos arqueológicos de Calvià*. Palma: 243-348.
1985: "El fondeadero Norte de Na Guardis: su contribución al conocimiento de la colonización púnica en Mallorca". *VI Congreso Internacional de Arqueología Submarina. Cartagena*. Madrid.
- López Mullor, A. 1985: "Cronología de un tipo de tasas de paredes finas en Ampurias". *Congrés Nacional d'Arqueologia de Vitoria*.
1989: *Las cerámicas romanas de paredes finas en Cataluña*, 2 vols. *Quaderns Científics i Tècnics*, 2. Diputació de Barcelona, Barcelona.
- Manera, E. 1974: "Las cerámicas romanas de la necrópolis de Sa Carrotja. Ses Salines, Mallorca". *VI Symposium de Prehistoria Peninsular*. Barcelona: 387-405.
- Marabini, M.T. 1973: *The Roman Thin Walled Pottery from Cosa (1948-54)*. *Memories of the American Academy in Rome*, XXXII. Roma.
- Mas, J. 1987: "El jaciment funerari de Posada de Carrossa (Artà, Mallorca)". *Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*. Granollers: 195-201.
- Mateu Llopis, F. 1953: "Hallazgos monetarios". *Numario Hispánico*. Madrid: II núm. 3: 91-105.
- Mattingly, H. 1983: "Roman Pollentia: Coinage and History". *Pollentia 3. Estudio de los materiales, I. Sa Portella, Excavaciones 1957-1963*. Palma de Mallorca: 243-301.
- Mayet, F. 1975: *Les céramiques a parois fines dans la Péninsule Ibérique*. Paris.
- Orfila Pons, M. 1988: *La necrópolis de Sa Carrotja y la romanización del Sur de la isla de Mallorca*. BAR, 397. Oxford.
- Prevosti, M. i Rafel, N. 1983: "Introducción al estudio de las esculturas romanas de Pollentia". *Symposium de Arqueología: Pollentia y la romanización de las Baleares*, Palma: 55-63.

- Ricci, A. 1985: "Ceramica a pareti sottili". *Atlante delle forme ceramiche II. Enciclopedia dell'Arte Antica, Classica ed Orientale*. Roma: 232-357.
- Rosselló, G. i Guerrero, V. 1983: "La necrópolis infantil de Ca's Santamarier (Son Oms)". *Noticiario Arqueológico Hispánico*. Madrid: 15: 405-448.
- Tarradell, M.; Arribas, A. i Rosselló, G. 1978: *Historia de Alcúdia*, I. Alcúdia.
- Vegas, M. 1973: *Cerámica común romana del Mediterráneo Occidental*. Barcelona.